"DE WILDEMAN" AAN DE MARKT.

I. De wildeman als symbool.

Onder de vele Brabantse herbergen uit vroeger tijd, die met een uithangbord waarop "de wildeman" was afgebeeld, te kennen gaven, dat men zich aldaar kon laven en spijzen, treft men ook een Gemertse herberg aan.
De Gemertse wildeman was gelegen aan de markt, zoals men op kan maken uit de toponiemenlijst van Martien van der Wijst in Gemerts Heem nr.42.
Reeds in de middeleeuwen omringden brouwers en herbergiers zich met de attributen van "de wildeman". Gekscherend werd wel eens opgemerkt dat deze veelvuldig voorkomende benaming voor herbergen ontleend was aan het feit dat een herbergier zijn herberg noemde naar z'n beste klant.
De wildeman mag echter niet zomaar vereenzelvigd worden met een drinkebroer, smulpaap of zoiets dergelijks. De figuur van de wildeman was namelijk een symbool van nieuw leven.
Op middeleeuwse afbeeldingen werd hij voorgesteld als een stoere stevig gespierde langharige natuurmens, over zijn hele lichaam ruig behaard.
Als symbool van nieuw leven, was hij in Germaanse streken een gewild figuur op afbeeldingen van lentefeesten, zoals de vastenavond er één was.
Hij werd afgebeeld met een gevlochten bladerkrans om het hoofd, met bloesemtakken om zijn lendenen en gewapend met een uitbottende tak, zoals op de tekening is voorgesteld.

Voor de stad 's-Hertogenbosch heeft "de wildeman", als symbool van nieuw leven, nog een zeer bijzondere betekenis. Behalve het feit dat deze stad tenminste een 4-tal herbergen gekend heeft die zich tooiden met de wildeman, werd middels een oude sage "de wildeman" overgeleverd als de stichter van de stad. Als zodanig werd hij belast met de bewaking van het stadswapen, waardoor hij is geworden tot een symbool van Noordbrabants hoofdstad. (1)

Ook in Helmond nam "de Wildeman" een bijzondere plaats in. Rond 1685 ging namelijk deze bekende aan de markt gelegen herberg over in handen van de stad. De wildeman werd daarmede het stadhuis van Helmond. Vermeldenswaard is het feit dat de vroegere kastelein van de wildeman in de benedenverdieping van het stadhuis zijn tapvergunning behield. (2)

II. Eigenaars van "de wildeman" in Gemert.

Op 5 september 1681 verkochten de kinderen/erfgenamen van wijlen Peter van de Bogaart aan hun zwager, een zekere meester Willem van Maanen (gehuwd met Maria v.d.Bogaart), huizinge, hof, schuur, brouwhuis en dries, genaamd "de Wildeman". De wildeman besloeg een oppervlakte van 4 lopensaten, en was gelegen en gestaan op de "merckte" benevens de waterlaat. (3)
Uit de Gemertse schepenprotokollen komt de familie van de Bogaart naar voren als een rijke en vooraanstaande Gemertse familie. Op het einde van de 16e en het begin van de 17e eeuw ontmoet men v.d.Bogaarts als schout van Gemert. De hiervoor genoemde Peter v.d.Bogaart was in 1673 borgemeester van Gemert, terwijl zijn zwager Johan v.d.Lee de funktie bekleedde van secretaris. (4)
Ook mr.Willem van Maanen, vanaf 1681 eigenaar van de Wildeman, was een gezien Gemertse burger. Vele jaren was hij schepen van Gemert, terwijl hij als "molenmeester" ook buiten de commanderije een goede naam had, hetgeen moge blijken uit het feit dat hij in april 1684 door de regeerders van Helmond en Den Bosch werd ontboden, om in het kader van kanalisatiewerkzaamheden aan de rivier de Aa, een bestek van de sluis te Rixtel te "examineren". (5)
In het jaar 1716 verkocht mr. Willem van Maanen "de Wildeman"(te weten: huis, schuur, brouwhuis, brouwketel, boomgaard etc.) gelegen aan de markt, naast de loop, ter grootte van 2 lopense aan zijn zoon Gijsbert van Maanen. (6)

Uit het feit dat de eigenaars van "de Wildeman" geziene en vooraanstaande Gemertse burgers waren kan worden afgeleid dat hun herberg aan de markt indertijd één der belangrijkste Gemertse trefpunten moet zijn geweest en dat de wilde man ook in Gemert grote hoeveelheden "nieuw leven" heeft doen vloeien in de dorstige kelen van onze voorvaderen.

III Waar lag de Wildeman precies ?

In de reeds besproken verkoopakten van 1681 en 1716 worden als begrenzingen van de wildeman, aan de marktzijde opgegeven de waterlaat en Antonis Gerards de smid (in 1681) en de loop en de erfenisse van Jan van Gerwen (in 1716). Jan van Gerwen is mogelijk de zoon van de eerder genoemde Antonis Gerards de smid, want in een akte van 9-9-1698 leert men een Jan van Gerwen kennen als de zoon van Antoni Gerards van Gerwen, terwijk er in een akte uit 1712 een zekere Jan van Gerwen optreedt als de voogd van de kinderen van Jenneke dochter van Toni van Gerwen de smid (7).
De begrenzing waterlaat in 1681 en loop in 1716 is voor wat betreft de plaatsbepaling van de wildeman erg interessant, want aan de Gemertse markt is uit het verleden maar één waterlaat overgeleverd: de Rips. De wildeman zou dus gelegen moeten hebben op de plaats waar thans de Rabobank huist en waar tot in het begin van deze eeuw de herberg "Cambrinus" het wildeman-symbool levend hield ?

De naamgeving "Cambrinus" of "Gambrinus" was evenals "de Wildeman", maar dan later in de 19e eeuw, een algemene benaming voor herbergen. Cambrinus is een uit Duitse studentenkringen overgewaaide God van het bier en de bierbrouwers, die veelal werd voorgesteld schrijlings gezeten op een liggend vat bier met in de rechterhand een schuimend glas gerstenat.

Om een onomstotelijk bewijs te leveren dat Cambrinus en Wildeman gehuisvest waren op hetzelfde perseel aan de Rips,lijkt een reconstructie nodig van de hoek van de msrkt, gelegen tussen Rips en Kapelaanstraat. Uit de toponiemenlijst van Gemerts Heem 42 blijkt dat de Capellaenstege aan de Merckt in 1712 in Gemert reeds een gekend begrip was.

Uit de verkoopakte van 5-9-1681 (3) leerden we als buurman van "de Wildeman" kennen Antonis Gerards (v.Gerwen) de smid. Op 3 febr.1677 had een zekere Antonis Gerards huizinge, hof en aangelag aan de merckte ter grootte van 1½ lopense gekocht van Peter Gerards de Louw(8). Dat we hier inderdaad te maken hebben met het huis dat grensde aan de Wildeman, blijkt uit het feit dat één der buren van dit perceel, aan de marktzijde Peter v.d.Bogaart was, die we reeds leerden kennen als

Gerard Jacobs zou dus het derde huis vanaf de Rips op de hoek kapelaansteeg-markt bewoond moeten hebben, althans vanaf oktober 1672 staat hij te boek als eigenaar van dat pand (9). Uit de akten daarover opgemaakt blijkt bovendien dat de twee huizen, hem aan de markt toebehorende, achter elkaar waren gelegen.
Met het hierboven besproken feitenmateriaal komt men tot de volgende reconstructie van de markt tussen Rips en Kapelaanstraat: aan de marktzijde waren 3 huizen gelegen; het huis aan de Rips was de herberg "de Wildeman" met daarachter vermoedelijk het brouwhuis; in het middelste huis was Antonie de smid gevestigd; het huis op de hoek van de Kapelaansteeg was eigendom van Gerard Jacobs evenals het huis langs de Kapelaansteeg, gelegen achter het voormelde huis aan de markt. Voor wat betreft de hierboven beschreven bebouwing aan de markt, vindt men op de kadasterplans van 1832 een identieke situatie, waarmede naar mijn gevoel afdoende bewijsmateriaal is geleverd dat de voormalige herberg "de wildeman" gestaan heeft op het perseel waar later Cambrinus vele klanten trok en waar thans de Rabobank gevestigd is.

IV. Afbeeldingen van de markt uit 1675.

In het jaar 1675 maakte een zekere Valentijn Klotz een aantal afbeeldingen van kasteel en markt, waarvan de originelen zijn bewaard gebleven in een Brussels archief en waarvan het Prentenkabinet v.h. Prov.Genootschap te 's-Hertogenbosch kopieen heeft. Dankzij de artistieke talenten van deze indertijd in Gemert veroevende legerofficier kan er een nauwkeurig beeld overgeleverd worden van de hierboven beschreven herberg "de Wildeman", welke op drie prenten staat afgebeeld. Een in Gemert bekende prent is die,welke de omslag siert van het boekje van Martien v.d.Wijst: "Beknopte Geschiedenis van Gemert; hierop is het volledige vooraanzicht afgebeeld van de Wildeman, gezien vanuit het noorden. Een minder bekende prent geeft een gedeelte te zien van het pand, vanuit een punt in het toenmalige kasteelpark waar later (in de dertiger jaren van deze eeuw) de kiosk op het Ridderplein verrees.
Links op de afbeelding ziet men een statig "vakwerkhuis" bestaande uit 2 verdiepingen: "de Wildeman", met daarachter langs de Rips een schuur (brouwhuis ?). Op dè voorgrond:de

buitengracht van het kasteel met de kasteellaan uitkomend op de markt. In het midden: de stenen brug over de Rips. Rechts: de voormalige kapel van het klooster der Predikheren, in 1675 in gebruik als kerk der gereformeerden.

Ad Otten.

De wildeman (7)

bronnen: (1) J.P.W.A.Smit,De Bossche wildeman een stadssymbool,art. in Officieel Programmaboek 750 jr.Den Bosch,1935.
(2) Jac.Heeren,Het oude stadhuis van Helmond,Taxandria,1921,blz.230 e.v.
(3) Gemert R121 dd.5-9-1681
(4) Gemert R120 dd.10-10-1673
(5) Jac.Heeren,Uit de geschiedenis van de rivier de Aa,Taxandria 1936, blz.285.
(6) Gemert R128 folio 133
(7) Gemert R127 folio 84; Gemert R124 dd.9-9-1698
(8) Gemert R121 dd.3-2-1677
(9) Gemert dd.7-8-1692; Gemert R120 dd.17-10-1672.

EIGENHEEMER.

Onder deze titel zouden feiten van of gebeurtenissen met bepaalde personen uit Gemert beschreven kunnen worden.
Onze voorzitter, van wie het woord "Eigenheemer" sfkomstig is, levert een bijdrage over een middel tegen mond- en klauwzeer bij het vee, uitgevonden door de Gemertenaar Jos.van Elten.

MOND- EN KLAUWZEER.

't Was in het midden der twintiger jaren,dat de Nederlandse veestapel meer dan gewoon in de greep lag van de zozeer besmettelijke veeziekte "mond- en klauwzeer".
Vooral in Duitsland greep de ziekte, schrik en onrust barende, om zich heen. Ook Gemert en omgeving ontkwamen niet aan deze vreselijke plaag.
Het moet de Gemertenaar,de heer J.van Elten, aan het denken hebben gezet. De heer Van Elten had toen een pettenfabriek in 't Lenderant (Binderseind). Hij maakte petten in diverse soorten, hoge zije, ovaal platte, vierkant platte, alsmede zwarte overhemdjes, voorzien van strik of dasje en kwam met deze zaken uiteraard veel in contact met boeren en werd zo geconfronteerd met de gevolgen van de zo gevreesde veeziekte.
Er moest - veeartsenijkundig was het er niet - een middel zijn om deze ziekte te bestrijden en te genezen.
Van Elten schijnt het gevonden te hebben en moet hier ter plaatse en in de omgeving met zijn recept zoveel succes gehad te hebben, dat vele veebedrijven in binnen- en buitenland zijn hulp inriepen.
Het moeten vooral de grote boerenbedrijven van de Dominicanen geweest zijn, waar onder toezicht van veeartsenijkundige dienst- en proeven met het Gemertse middel werden genomen.